

SOCIOLOGY

ДРАМАТУРГІЧНА КОНЦЕПЦІЯ Е. ГОФФМАНА ЯК МЕТОДОЛОГІЧНЕ ПІДРУНТЯ ДЛЯ АНАЛІЗУ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПЕРЕКЛАДАЧА¹Професор, д.с.н., **В. В. Бурега**,²Викладач **А. Ю. Даніленко**

Україна, Харків, Харківський національний технічний університет
«Харківський політехнічний інститут»;

¹Завідувач кафедри соціології та політології;²Викладач кафедри ділової іноземної мови та перекладуDOI: https://doi.org/10.31435/rsglobal_wos/31082019/6662**ARTICLE INFO**

Received: 24 June 2019

Accepted: 16 August 2019

Published: 31 August 2019

KEYWORDS

translation,
dramaturgical approach,
social act,
frame analysis,
stigma.

ABSTRACT

The objective of this review is to provide comprehensive, exhaustive and up-to-date information on the image and the distinctive features of the profession of a translator and its peculiarities due to the position of translators in society and their role as mediators between cultures. The number of intercultural contacts and the need for a precise understanding of the content of communication in today's global world is constantly increasing and under these conditions the importance of the professional activity of translators is significantly increasing. The article attempts to analyze the Erving Goffman's dramaturgical approach as a scientific paradigm for the analysis of professional translation. The article also discusses the notion of stigma and stigmatization as a communication mechanism. On the basis of the obtained data, it is possible to conclude that the negative attitude to a particular profession, the formation of a certain image of it which is associated with stereotypical perception, the isolation of social factors that contribute to the stigmatization of employment at different levels of communication today is of considerable research interest.

Citation: В. В. Бурега, А. Ю. Даніленко. (2019) Dramaturhichna Kontsepsiia E. Goffmana yak Metodolohichne Pidgruntia dlia Analizu Profesiinoini Diialnosti Perekladacha. *International Academy Journal Web of Scholar*. 8(38), Vol.2. doi: 10.31435/rsglobal_wos/31082019/6662

Copyright: © 2019 **В. В. Бурега, А. Ю. Даніленко**. This is an open-access article distributed under the terms of the **Creative Commons Attribution License (CC BY)**. The use, distribution or reproduction in other forums is permitted, provided the original author(s) or licensor are credited and that the original publication in this journal is cited, in accordance with accepted academic practice. No use, distribution or reproduction is permitted which does not comply with these terms.

Вступ. У сучасному глобальному світі кількість міжкультурних контактів постійно зростає, тож значно актуалізувалася потреба у точному розумінні змісту спілкування, а за цих умов суттєво зростає значення знання іноземних мов та професійної діяльності перекладачів. Успіх будь-якої країни в усіх сферах міжнародної діяльності багато в чому залежить від рівня розвитку іншомовної комунікативної компетентності перекладача в іноземній та рідній мові, а також від рівня його міжкультурної та соціокультурної компетентності. Саме це суттєво актуалізує спроби дослідження професійної діяльності, яка полягає у забезпеченні адекватності сприйняття змісту спілкування людей, що використовують різні мови. Розглядаючи діяльність з перекладу як різновид соціальної практики, дослідник так чи інакше стикається з потребою використання певної теоретичної парадигми в якості науково-теоретичних засад. Узагальнення уявлень, що склалися про перекладацьку діяльність на професійному рівні дозволяє припустити, що такою науковою парадигмою може бути обрана драматургічна концепція Е. Гофмана.

Сьогодні дослідники все частіше звертаються до гоффманівської концепції у власних дослідженнях, внаслідок цього вона зазнає переосмислення та актуалізується. Так, концепції Е. Гоффмана піддаються аналізу не лише в соціологічному дискурсі (в роботах Г. С. Батигіна, Н. М. Богомолової, Г. М. Кравченкової, В. О. Ядова та ін.), а й викликають інтерес представників інших наук. Драматургічний підхід Е. Гоффмана використовується для аналізу моди як простору (О. В. Скалацька), «повороту до тіла» в соціології як наслідку широкого інтердисциплінарного діалогу з іншими соціокультурними дисциплінами (Я. Потапенко), явища перформансу з позицій соціальної філософії (М. В. Лігус), масовокомунікаційних процесів в інтернеті (В. Терещук), рефреймінгу як соціально-педагогічної технології (І. С. Нечитайло). Велику частку складають лінгвістичні дослідження, присвячені підходам до вивчення ввічливості (І. Панченко, Ю. А. Ковалюк), перекладу як соціальної поведінки (О. В. Садіков), ситуації перекладу (В. Д. Уваров), матеріалом для яких виступають концепції Е. Гоффмана.

Результати дослідження. Сучасний стан наукових досліджень життя суспільства вимагає системного та комплексного підходів до вивчення соціальних явищ, до яких безумовно слід відносити й мовні явища, без яких життя соціуму є неможливим. У цьому аспекті плідною виявляється взаємодія таких наук, як лінгвістика та соціологія, кожна з яких ставить характерні цілі й завдання, пропонує відповідні моделі їх реалізації. Так, сьогодні антропоцентричний підхід, який закріпився в сучасних лінгвістичних та соціологічних дослідженнях, обумовлює необхідність вивчення комунікативної поведінки носіїв мови та аналізу соціокультурної складової такої поведінки. У культурі певного соціуму існують певні норми поведінки учасників комунікації під час спілкування. Вони склалися історично, а також можуть встановлюватися у відповідності до соціальних змін, що постійно відбуваються. При цьому дотримання таких норм є особистою справою кожного комуніканта, оскільки такі норми частіше за все не мають форми жорстких вимог. Отже, учасники комунікації можуть вважати себе вільними від вимог дотримуватися або не дотримуватися певної норми спілкування, прийнятої в соціумі. Ступінь свободи вибору залежить від санкційного забезпечення даного процесу, оскільки мовна практика та пов'язана з нею поведінка комунікантів може як відповідати певним соціальним нормам, так й здійснюватися за межами врегульованого ними соціального простору.

Так, І. Панченко (2015) зазначає, що "... у руслі сучасних лінгвопрагматичних студій феномен міжособистісної комунікації розглядається набагато ширше, ніж суто процес інформаційного обміну." [11, с. 265]. При цьому, особлива увага приділяється соціопрагматичним аспектам комунікації, що стосуються забезпечення ефективної інтеракції комунікантів, насамперед, орієнтованої на досягнення ними певних комунікативних цілей. Поведінка та висловлення сторін процесу міжособистісного комунікативного процесу інтерпретуються, головним чином, з позицій ставлення до партнера зі спілкування та характеру відносин, що склалися або можуть складатися.

Питання комунікативної ситуації та ситуативної доречності соціальної поведінки опинилися також у площині наукових інтересів видатного американського соціолога Ервінга Гоффмана, який працював на стику багатьох наукових дисциплін. Він відомий не тільки як соціолог, а й як дослідник психології, філософії, психіатрії та інших суміжних областей. Свої дослідження Гоффман присвятив вирішенню завдання вивчення соціологічних, психологічних, антропологічних аспектів міжособистісної взаємодії в найрізноманітніших сферах і ситуаціях повсякденного життя.

Одним з найбільш значних внесків Е. Гоффмана в соціологію вважається розробка «драматургічного підходу» до вивчення соціальних взаємодій. Понятійний апарат і проблематика символічного інтеракціонізму, що використовуються в роботах Е. Гоффмана, взяті з соціологічних і соціально-психологічних концепцій Дж. Міда, учнем якого він був. Ключовим поняттям в концепції Дж. Міда є «соціальна інтеракція» (міжособистісна взаємодія), опосередкована «символічною комунікацією» (спілкуванням), оскільки, на його думку, саме сукупність соціальних інтеракцій формує суспільство і індивідуальну свідомість особистості. Одна з основних тез символічного інтеракціонізму полягає в тому, що індивід, особистість завжди соціальні та не може формуватися поза суспільством, поза спілкуванням з іншими людьми.

Проте, Н. М. Богомолова (2009) вважає, що поняття «соціальне» трактується представниками символічного інтеракціонізму досить обмежено: всі соціальні відносини по суті зводяться ними до міжособистісних, а соціальна взаємодія розглядається лише з точки зору

комунікації. Необхідною умовою успішності спілкування є здатність людини «приймати роль іншого» [тут і далі переклад українською наш – В. Б., А. Д.] у взаємодії з ним, тобто здатність подивитися на себе очима партнера по спілкуванню і уявити, як він тебе сприймає і як, виходячи з цього, буде діяти [2].

У драматургічній концепції Е. Гоффмана проводиться думка, що суспільство і суспільне життя являються певного роду театром або театральною дією. Виконання особистістю взятих на себе або доручених їй ролей залежить від того як ту чи іншу людину сприймає її оточення – публіка. Успішність такого виконання залежить від того, якою мірою соціальні ролі сприймаються як типові соціальні уявлення про бажаний спосіб соціальної поведінки або такий спосіб соціальної поведінки, якого вимагає дана роль. В процесі свідомого чи несвідомого виконання соціальної ролі людина намагається справити певне враження на партнерів у спілкуванні, орієнтувати, тим самим, соціальну взаємодію у напрямку, визначеному рольовим контекстом драматургії соціальної взаємодії та соціальних взаємовідносин.

На думку Г. С. Батигіна (2002), внесок Е. Гоффмана в соціологічну теорію полягає в описуванні повсякденної поведінки як сукупності надіндивідуальних «соціальних порядків», або ритуалів взаємодії. «Гоффман зробив повсякденність предметом абстрактної теорії і запропонував систему категорій, що описують логіку повсякденного спілкування. Він вивчав структуру соціального життя, розвивав загальну теорію міжособистісної інтеракції і соціальних обмінів незалежно від виду цієї інтеракції. На вулиці, в барі, казино, ліфті, залі засідань розгортаються формальні структури спілкування, і немає такої ситуації, в якій би не діяв жорсткий соціальний порядок. Тонка тканина повсякденності, в яку вплетені форми “зустрічей”, набуває дивовижну, майже містичну міцність» [1, с. 5].

У широко відомій праці «Представление себя другим в повседневной жизни» Гоффман висунув особливу концепцію «соціальної драматургії», в якій проводиться майже повна аналогія між театральною грою і взаємодією людей в повсякденному реальному житті [3]. Він розглядає реальних учасників повсякденних взаємодій як акторів і дуже детально досліджує, користуючись театральною термінологією, «технологію» поведінки учасників міжособистісної взаємодії, звертаючи особливу увагу на її символічні форми. Гоффман трактує учасників взаємодії лише як носіїв ролей, заданих ззовні, не пов'язаних ні між собою, ні з особливостями особистості. Він вважає, що людина в процесі соціальної інтеракції здатна не лише подивитися на себе очима партнера по взаємодії, але і скорегувати власну поведінку відповідно до очікувань іншого, щоб створити про себе найбільш сприятливе враження і домогтися найбільшої вигоди від взаємодії. У монографії «Ритуал взаимодействия. Очерки поведения лицом к лицу» Гоффман нестандартно аналізує повсякденну взаємодію людей, виявляючи неписані правила і структуру поведінки людей в різних ситуаціях. Саме в цій роботі тема «синтаксису взаємодії» досягає своєї кульмінації: «Я вважаю, що істинний предмет при вивченні взаємодії – не індивід і його психологія, а скоріше синтаксичні відносини між вчинками людей, що знаходяться в безпосередній присутності один одного» [5, с. 15].

У творі «Анализ фреймов. Эссе об организации повседневного опыта» Е. Гоффман пояснює своє розуміння поняття «фрейм». Спочатку «фрейм» інтерпретується відмінно від звичного терміна «ситуація», а потім фрейм розглядається як матриця можливих подій і сукупність ролей, які роблять їх можливими. [4]. «Структура “фрейму”, – на відміну від “ситуації”, – стійка і не схильна до впливу повсякденних подій. Вона аналогічна правилам синтаксису» [4, с. 11-12]. Гоффмана цікавлять саме стійкі, повторювані ситуації. В роботі «Анализ фреймов» він підкреслює, що досліджує «не взаємодії, а фрейми» [4, с. 15].

Існує думка про певний інтелектуальний вплив на теоретичну концепцію Гоффмана ідей американського прагматизму, головна з яких – розгляд людини як діючого суб'єкта, що формує буття в відповідності зі своїми цілями, і суспільства як результату міжособистісної комунікації. Також серед концепцій, що знайшли своє відображення у роботах Гоффмана Г.С. Батигін (2002) називає формальну соціологію Георга Зіммеля, соціологічний реалізм Еміля Дюркгейма, символічний інтеракціонізм, етнометодологію та неокантіанську методологію [1].

Дослідники вказують на те, що Гоффман створив нову тематичну область соціології і специфічний словник, який «не є в строгому сенсі термінологією, оскільки термінологічна одиниця повинна зберігатися у всіх контекстах, а у Гоффмана відбувається безперервне розгортання понять по метафоричній спіралі. Семантика гоффманівської мови визначається не

змістом понять, а контекстами слововживання, запозиченими, як правило, з повсякденного мовного узусу та володіючими вираженим образно-експресивним компонентом. При цьому “етнографія метафор”, що включає десятки смислових одиниць і розгортається в формі детальних визначень і класифікацій, рідко прояснює суть справи, проте завжди супроводжується прикладами» [1, с. 14].

Серед основних понять, використаних Гоффманом, називають «виконання» – performance (те, як людина приховує своє справжнє обличчя і демонструє несправжні обличчя, є соціальним фактом і виявляє сенс соціальної взаємодії); «команди» – teams (успішні виконання зазвичай здійснюються не людьми, а командами, які розподіляють всередині себе як ризики, так і інформацію, що їх дискредитує); «ситуативна доречність» – situational propriety (для розпізнавання сенсу міжособистісного спілкування його учасники повинні знати правила поведінки в такого роду ситуаціях, тобто володіти контекстуальними описами); «залученість» – involvement (залученість означає, що в повсякденному житті люди не просто знаходяться під впливом ситуації, а підпорядковані необхідності включатися в ситуацію певним чином); «доступність» – accessibility (відкритість ситуації для інших); «громадянське невтручання» – civil inattention (свого роду зворотний бік доступності, визнання суверенітету особистості в її приватного життя); «фрейм» – frame (позначає широке коло понять, пов'язаних зі структуруванням реальності, в широкому сенсі це «форма». Фрейм представляє собою процедурне знання – «знання як» або послідовність дій, що описують або креативний аспект предмета, або його функціональний аспект).

У роботі «Ритуал взаємодія. Очерки поведінки лицом к лицу» Е. Гоффман вводить поняття «обличчя» (face) – тобто, позитивна соціальна цінність, яку людина прагне надати собі, прийнявши в певному контакті, як вважають інші, деяку лінію поведінки. «Обличчя – це образ себе, описаний мовою схвальних соціальних характеристик, хоча він може одночасно поширюватися і на інших людей, наприклад, якщо людина, гідно представляючи саму себе, тим самим гідно представляє свою професію або релігію» [5, с.19]. Гоффман вказує, що кожна людина живе в світі соціальних взаємодій, які залучають її в особистий або опосередкований контакт з іншими учасниками. У кожному з таких контактів людина схильна розігрувати те, що іноді називають лінією поведінкою, тобто «патерн вербальних і невербальних актів, через які виражається її бачення ситуації і тим самим – оцінка нею учасників контакту, особливо самої себе» [5, с. 19]. Незалежно від того, чи має намір людина дотримуватися певної лінії поведінки, вона виявляє, що в підсумку поведінки певним чином. Інші ж учасники будуть думати, що вона обрала свою позицію більш-менш навмисно. Тому, якщо людині доводиться мати справу з відповідною реакцією, їй необхідно враховувати враження, яке, можливо, склалося про неї.

Лінія поведінки, якої дотримується людина в контактах з іншими, зазвичай приймає легітимну та інституціоналізовану форму. В контакті певного типу учасник взаємодії має право очікувати, що його обличчя буде збережено. Як правило, збереження обличчя – це умова взаємодії, а не його мета. Поєднання правил самоповаги і уваги до інших призводить до того, що людина у взаємодії прагне вести себе так, щоб зберегти і своє обличчя, і обличчя інших учасників. Це означає, що кожному учаснику зазвичай надається можливість дотримуватися прийнятої ним лінії поведінки і розігрувати ту роль, яку він обрав для себе. Гоффман зазначає, що, судячи з усього, «для багатьох соціальних відносин характерні зобов'язання всіх їх учасників підтримувати обличчя інших учасників в соціальних ситуаціях. Таким чином, щоб не порушувати цих відносин, кожному учаснику необхідно утримуватися від посягань на обличчя інших [...] Отже, соціальні відносини можна розглядати як такі, в яких людина більше, ніж зазвичай, змушена покладатися при збереженні свого обличчя і самооцінки на такт і доброзичливість інших людей» [5, с. 28]. Спілкування між людьми, в процесі якого використовується переклад, вимагає розглядати сам факт участі перекладача у соціальній взаємодії як одну з умов “збереження обличчя”, що дозволяє концентруватися на змісті соціальної дії, практиці взаємодії, не відволікаючись на те, щоб бути зрозумілим іншим та виконувати взяті на себе роль саме так, як того очікують партнери.

За Гоффманом, слід приділяти увагу й мовному аспекту взаємодії. Так, він зазначає, що при прямих особистих контактах існують унікальні можливості обміну інформацією, і значення соціального обличчя стає особливо явним. Властива людині тенденція користуватися знаками і символами означає, що дані про соціальну значущість людей і їх взаємні оцінки

будуть передаватися за допомогою дрібних деталей поведінки і ці деталі будуть помічені, як і той факт, що вони були помічені. Необережний погляд, миттєва зміна інтонації, зайняте або не зайняте місце в просторі – все це може надати розмові інший сенс». [5, с. 50].

Такий підхід знаходить певне відображення і у дослідженнях перекладу із залученням поняттєвого апарату соціології. Так, у статті «Перевод как вид социального поведения» О. В. Садіков (1981) розглядає ситуацію перекладу як вид соціальної поведінки через те, що до такої ситуації суспільством висуваються певні вимоги «норми даної культури щодо перекладу», або «норми перекладу як соціальної поведінки» [12, с. 6]. Він зосереджує увагу на ситуаційній або «соціологічній» стороні перекладу, до якої відносить цілий ряд прагматичних аспектів перекладу та мету комунікації. Стверджується, що існує значна кількість ситуацій перекладу, в яких соціологічна сторона накладає суттєві обмеження вибору з ряду семантично рівноправних варіантів. До їх числа дослідник відносить перш за все ситуації, які можна назвати «ритуалізованими» і які діляться на ряд класів, наприклад: ситуації вітання і прощання, вручення грамот та премій, висловлення подяки, схвалення і несхвалення і т. п. [12, с. 8]. Перекладач, якому доводилося працювати в таких ситуаціях, знає, що смислова сторона мовних творів, що породжуються в такого роду ситуаціях, як правило, зведена до мінімуму: вказівкою на певний предмет, мотивуванням висловлювання, а все інше є дотриманням правил оформлення мови, або скоріше – правил мовного оформлення соціальної поведінки.

У якості певних конкретних вимог до норм перекладу як соціальної поведінки, вказуються, наприклад, такі: у ритуалізованих ситуаціях в перекладі має звучати не те, що було сказано, а те, що одержувач повідомлення очікує почути. Саме це обумовлює типовість соціальної поведінки, що й складає інтерес для соціологів. Будь-який мовний ритуал – вітання, звернення, подяка, прощання і т.п. набуває мовної форми, яка може бути випадковою по відношенню до змісту, але являється традиційною й «природною» для носіїв цієї мови. Тобто, переклад в таких випадках може здійснюватися тільки «на рівні мети комунікації». Те ж саме стосується емоційних мовних реакцій – способів висловити певне почуття, наприклад, радість, здивування, недовіру, гнів – на тій чи іншій мові. Ці висловлювання, які традиційна граматику віднесе до вигуків, а лексикологія – до фразеологізмів, можуть являти собою досить довгі відрізки тексту, когнітивний зміст яких мінімальний і не залежить від довжини і складу. Також зазначається, що перекладач має бути підготовлений не лише лінгвістично, але й паралінгвістично, зокрема, повинен бути готовий перекласти жест словом і навпаки. Перекладач повинен заздалегідь мати всі відомості про ситуацію, необхідні для правильного соціолінгвістичного оформлення висловлювань, тобто він повинен знати про неї більше, ніж будь-хто з учасників [12].

В. Д. Уваров (1981) у статті «Парадоксы ролевого поведения участников ситуации перевода» зазначає, що основна якість перекладача – це не знання двох і більше мов (перекладач їх може і не знати і тим не менш бути перекладачем), а знання своєї ролі. Перекладач – не стільки той, хто знає мови, скільки той, хто поводить себе як перекладач [14]. На думку дослідника, професійний перекладач та його роль мають бути якомога менш помітним. Тут В. Д. Уваров звертає увагу на певну парадоксальність такої ситуації, адже чим краще та впевненіше перекладач грає свою роль, тим більш помітним він стає. Таким чином, від перекладача вимагається точне співвіднесення свого суспільного становища з суспільним становищем інших учасників ситуації перекладу і вдавання в ситуації, де має місце значна соціальна відмінність її учасників, до будь-яких заходів щодо обмеження помітності своєї особистості. Уваров звертається до театральної метафори, порівнюючи успіх або неуспіх ситуації перекладу з успіхом або неуспіхом театральної вистави. Для позначення тих, хто визначає цей успіх, дослідник використовує соціологічний термін «референтна група», вважаючи його більш визначеним, ніж «певна культура» або «суспільство», і якщо для актора референтною групою є глядачі, компетентні критики і неупереджені колеги по театру, то референтна група перекладача – це перш за все самі учасники ситуації перекладу, але ще і замовник, фігура настільки ж, якщо не більше, важлива [14, с. 15].

Підхід до вивчення соціального статусу перекладу як суспільно значущої діяльності із залученням наукового апарату соціології відкриває можливість соціологічного дослідження перекладу як одного із видів соціально-рольової взаємодії, чи соціальної практики. Так, В. Д. Уваров (1981) пропонує ряд питань соціологічної теорії перекладу, що вбачаються перспективними, наприклад: дослідження реальних способів вирішення парадоксів рольової

поведінки учасників ситуації перекладу; дослідження референтних груп – різних учасників ситуації перекладу, різних замовників і їх впливу на перекладача (зокрема, у зв'язку з різницею в соціальному положенні учасників ситуації перекладу); дослідження співвідношення соціологічної теорії перекладу з семантичною і лінгвістичною; дослідження різних видів перекладу та їх відмінностей з соціологічної точки зору.

У сучасному світі перекладацький процес як частина процесу міжкультурної комунікації є соціальним феноменом, сутність якого полягає у конструктивній взаємодії між представниками різних культур. Значну роль для аналізу на різних рівнях поняття комунікації відіграє також поняття стигматизації. Г. М. Кравченкова (2010) стверджує, що «соціальні комунікації охоплюють все різноманіття проявів соціальності. По суті, практично кожен феномен людської взаємодії може бути розглянутий і описаний в категоріях соціальної комунікації» [7, с. 102]. Дослідниця зазначає, що стигматизація – це особливий механізм соціального сприйняття і пізнання, комунікативну природу якого ще належить досліджувати, а термін «стигма» вже давно використовується в західній соціології для аналізу девіантної поведінки.

За Е. Гоффманом, стигма – це позначення, якість, риса характеру, фізична або соціальна ознака, яка видає якусь ганебну властивість індивіда [14]. Г. М. Кравченкова зазначає, що «стигма конструюється в процесі соціальної взаємодії (в момент первинної смислової оцінки учасників), де першочергове значення має саме смисловий ідеально-змістовний аспект соціальної взаємодії, що по суті і є комунікацією ... стигматизація як комунікативний механізм це складна система передачі інформації про об'єкт (позначення того чи іншого соціального об'єкта стигмою, тавром) за допомогою спеціальних засобів, що зачіпає різні рівні комунікації, що складається з набору послідовно застосовуваних пізнавальних операцій і інших психологічних процесів, комунікативних технологій» [7, с. 103]. Виходячи з такої точки зору, можна вважати за доцільне розглядати переклад як різновид соціальної практики з певною стигматизацією учасників процесу спілкування з застосуванням перекладу. При цьому слід говорити про певну стигматизованість як перекладача, так і тих, хто використовує його професійну діяльність у цій галузі.

Стрімкі суспільні трансформації та необхідність пристосування до умов нової дійсності вимагають зміни ставлення до різних соціальних явищ та груп. Серед явищ, ставлення до яких зазнає певних трансформацій, дослідники називають процеси і механізми сприйняття професій. Велику увагу дослідників привертає дослідження процесу стигматизації як основи формування негативного образу професії. Так, В. Луцькова (2006) розглядає фактори формування образу професіонала у свідомості його клієнтів, серед яких наявність у свідомості певної системи еталонів, образів, уявлень, понять; висвітлення образу професії у засобах масової комунікації; ідеальні образи, що змішуються з образами реальних людей [9]. Соціальний механізм конструювання образу діє на підставі попереднього досвіду, створюючи конкретні очікування, які з'єднуються з досвідом та створюють ідеальний образ, що частково збігається з реальністю. Еталонні образи формуються під впливом найближчого оточення, соціальних пріоритетів і настроїв та мають узагальнюючий характер.

Г. М. Кравченкова (2010) визначає образ професії як «особливу когнітивну форму, яка конструюється як специфічний комплекс відображення уявлення (об'єктивна сторона) про професії у суб'єкта відображення, заснований на особистому досвіді спілкування з представниками даної професії (суб'єктивна сторона), а також інформації, одержуваної про об'єкти по різних каналах комунікації (контекст) в конкретному соціокультурному контексті» [8, с. 46]. При цьому зазначається, що образ професії є динамічним явищем, оскільки він постійно піддається змінам і залежить від багатьох факторів.

Професійна діяльність перекладача викликає численні питання як лінгвістичного, мовного характеру (серед яких питання еквівалентності та точності перекладу), так і поза лінгвістичного – етичного, соціологічного, психологічного тощо. Так, питання тлумачення змісту перекладу та вміння донести його до аудиторії, проблема міжетнічного та міжкультурного взаєморозуміння, питання норм та правил професійної поведінки перекладача та обмежень, що встановлює для представників цієї професії суспільство на сьогоднішній день є надзвичайно актуальними.

Сьогодні образ професії перекладача має свої відмінні риси, зумовлені особливостями положення перекладачів в суспільстві, їх роллю як посередників між культурами, певними вимогами до поведінки та зовнішнього вигляду перекладачів, стереотипним сприйняттям

представників цієї професії суспільством. Як і члени будь-якої іншої професійної групи, перекладачі у ході своєї професійної діяльності стикаються з різними етичними дилемами. Так, з метою забезпечення вирішення таких дилем різні країни розробляють кодекси професійної поведінки перекладачів – так звані «деонтологічні кодекси» (від грецького слова, що означає «обов'язок»). У деонтологічних кодексах різних професій визначені права та обов'язки, якими має керуватися фахівець, його поведінка, стосунки між ним і роботодавцем, колегами, споживачами його послуг [10]. Так, деонтологічні кодекси перекладачів містять певні вимоги щодо професійної поведінки, якості, неупередженості, незалежності і таємниці перекладу, а дотримання цих етичних норм у перекладі є відповідальністю кожного перекладача.

Професійна етика перекладача може розглядатися з різних точок зору. Перш за все, лінгвістична відповідальність полягає у тому, щоб не спотворити текст оригіналу, адекватно передати його зміст, зберігаючи контекст та прояви індивідуального стилю. При цьому перекладачу необхідно вдаватися до перекладацьких трансформацій, що неминуче призводить до перетворення та зміни оригіналу заради успішної передачі його мовою перекладу. З іншого боку постають проблеми, як етичного, так і соціологічного характеру, до яких відносяться питання трансформації перекладу з метою використання зміненого змісту перекладеної інформації для маніпуляції. Так, О. С. Скубашевська (2011) пропонує аналіз ситуації перекладу тексту, який перекладач вважає образливим та такого змісту, що має відверто сексистський, неонацистський, соціально безвідповідальний або неполіткоректний характер. Це ситуації, коли виникає конфлікт між професійною етикою (лояльність по відношенню до замовника перекладу) та особистими етичними позиціями (власними політичними і моральними переконаннями) [13, с. 479].

Це питання повертає нас до проблеми певних проявів стигматизації професійної діяльності перекладача з боку замовника перекладу чи інституцій, що висувають певні вимоги до професіонала, яким він має відповідати, не зважаючи на власні переконання. Так, перекладач має перекладати будь-які тексти, задовольняти потреби замовників і не мати особистої точки зору щодо замовлення, що призводить до конфлікту між позицією перекладача як особистості та вимогами замовника до перекладача як представника професії. Професійна діяльність перекладача певним чином може стигматизуватися замовником й на рівні оплати праці: через те, що результат роботи усного перекладача не є матеріальним, замовник може не вбачати необхідності платити за таку роботу значні кошти. Окрім того, як було зазначено вище, існує певний конфлікт між необхідністю усного перекладача професійно виконувати свою роботу, що передбачає максимально непомітну присутність перекладача під час ведення перемовин, та між прагненням перекладача як особистості бути поміченим.

Говорячи про можливу стигматизацію особистості професійного перекладача слід також зазначити протиріччя між уявленнями перекладачів-початківців про майбутню професійну діяльність та реальним станом речей. Так, серед нереалістичних очікувань зустрічається уявлення про те, що професію перекладача можна набути за певний строк навчання у вищій та успішно застосовувати набуті знання без подальшого професійного розвитку, коли насправді успішне виконання перекладачем власних професійних обов'язків часто передбачає постійне навчання та підвищення кваліфікації. Усі з вищеперерахованих питань знаходять своє відображення у Кодексі професійної етики Асоціації перекладачів України, який висуває певні вимоги стосовно лояльності до колег (неприпустимість їх критики у присутності клієнта), утримання від демпінгових цін та нелояльної конкуренції, постійної роботи з підвищення власної кваліфікації, неприпустимості введення в оману замовників недоброчесною саморекламою, зриву виконання замовлення або відмови від нього без поважних причин, поважного ставлення до обґрунтованих претензій замовника щодо якості й уживання заходів для їх якнайшвидшого врахування [6].

Висновки. Таким чином, у наявності всі підстави вважати, що драматургічна концепція Е. Гоффмана відкриває значні перспективи для аналізу професійної діяльності перекладача у якості однієї з науково-теретичних засад. Визначення стигми як позначки, якості, риси характеру, фізичної або соціальної ознаки, яка видає певну ганебну властивість індивіда, сформульоване відомим американським соціологом Ервінгом Гоффманом лежить в основі багатьох сучасних досліджень, присвячених аналізу проблеми стигматизації на різних рівнях, в тому числі і на рівні стигматизації певних професій. В контексті аналізованої нами проблеми

мова йдеться про врахування механізму упередженого негативного сприйняття, позначення об'єкта за допомогою накладання на нього соціального тавра, стигми – тобто «стигматизації», що за певних умов спілкування та взаємодії виступає невід'ємною частиною комунікативних процесів, які є основою професійної діяльності перекладача. Згідно до теорії керування враженнями Е. Гоффмана, в процесі взаємодії люди свідомо створюють власний імідж, образ, який сприймають оточуючі. Перекладач в ситуації посередника має відповідально ставитися до вибору засобів створення вражень заради збереження соціальних образів комунікантів. Власний образ, експресивність та артистичність перекладача також часто грають важливу роль в успішності чи неуспішності ситуації перекладу. Внесок Е. Гоффмана у соціологічну теорію, що полягає в описі повсякденної поведінки як сукупності надіндивідуальних «соціальних порядків», або ритуалів взаємодії є надзвичайно важливим. У всіх своїх дослідженнях Е. Гоффман залишався вірним своїй меті – вирішенню завдання вивчення соціологічних, психологічних, антропологічних аспектів міжособистісної взаємодії в найрізноманітніших областях і ситуаціях повсякденного життя.

Негативне ставлення до конкретної професії, формування певного її образу, яке пов'язане зі стереотипним сприйняттям, виокремлення соціальних факторів, що сприяють стигматизації занять на різних рівнях комунікації сьогодні викликає значний дослідницький інтерес соціологів та представників різних соціогуманітарних наук.

ЛІТЕРАТУРА

1. Батыгин, Г. С. (2002) Континуум фреймов: драматургический реализм Ирвинга Гоффмана. *Вестник РУДН, серия Социология*, 2, 5–24. Взято з: <https://cyberleninka.ru/article/v/kontinuum-freymov-dramaturgicheskij-realizm-irvinga-goffmana>
2. Богомолова, Н. Н. (2009) Передмова. Э. Гоффман. *Ритуал взаимодействия. Очерки поведения лицом к лицу*. (с. 3–12). Москва: Смысл.
3. Гоффман И. (2000) Представление себя другим в повседневной жизни. Москва: Канон-Пресс-Ц
4. Гоффман И. (2004) Анализ фреймов. Эссе об организации повседневного опыта. Москва: Институт социологии РАН.
5. Гоффман Э. (2009) Ритуал взаимодействия. Очерки поведения лицом к лицу. Москва: Смысл.
6. Кодекс професійної етики Асоціації перекладачів України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.uta.org.ua/ua.>
7. Кравченкова, Г. Н. (2009) Стигматизация в контексте современных теорий коммуникации (обзор Зарубежных теорий). *Вісник Харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна. Соціологічні дослідження сучасного суспільства: методологія, теорія, методи*, 23, 102–107. Взято з: <http://dspace.univer.kharkov.ua/handle/123456789/4780>
8. Кравченкова, Г. Н. (2010) *Коммуникативный механизм стигматизации как основа формирования негативного образа профессии* (Дис. канд. соц. наук). Харьковский национальный университет имени В. Н. Каразина, Харьков.
9. Лунькова, В. (2006) Феномен образу в загальній та соціальній психології. *Соціальна психологія*, 3, 121–132.
10. Максименко, О. В., Фокін, С. Б. (2010) Деонтологічні аспекти усного перекладу. *Проблеми семантики, прагматики та когнітивної лінгвістики*, 18, 258–266. Взято з: http://nbuv.gov.ua/UJRN/psptkl_2010_18_34
11. Панченко, І. (2015) Адресатна референція як засіб реалізації Принципу Ввічливості. *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. Філологічні науки. Мовознавство*, 4, 264–270. Взято з: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvvnuf1m_2015_4_52
12. Садиков, А. В. (1981) Перевод как вид социального поведения. *Тетради переводчика*, 18, 4–13.
13. Скубашевська, О. С. (2011) Етика перекладу в інформаційному суспільстві: постановка питання. *Гілея. Історичні науки. Філософські науки. Політичні науки: науковий вісник: збірник наукових праць*, 48, 477–483. Взято з: <http://enpuii.npu.edu.ua/handle/123456789/14494>
14. Уваров, В. Д. (1981) Парадоксы ролевого поведения участников ситуации перевода. *Тетради переводчика*, 18, 13–17.
15. Goffman, E. (1963) *Stigma: Notes on the Management of Spoiled Identity*. N.Y: Prentice- Hall.